

İLÂHIYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHIYAT FAKÜLTESİ TARAFINDAN
YILDA BİR ÇIKARILIR

1964

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ . 1964

Yıl: 1964

Cilt: XII

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ TARAFINDAN
YILDA BİR ÇIKARILIR

1964

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ . 1964

İ Ç İ N D E K İ L E R

	<u>Sayfa</u>
Ord. Prof. Hilmi Ziya ÜLKEN	: <i>L'İslam en face du Problème Orient et Occident</i> 1
" " " " "	: <i>Şark-Garp Problemi karşısında İslâmiyet</i> 21
Hıfzırrahman RAŞİT ÖYMEN	: <i>İslâmiyette Öğretim ve Eğitim hareketleri</i> 35
Doç. Dr. İbrahim AGÂH ÇUBUKÇU	: <i>İhvân As-Safâ ve Ahlâk Görüşüleri</i> 43
" " " " "	: <i>Mutezile ve Akal Meselesi</i> 51
Osman KESKİOĞLU	: <i>Mûsa Cârullah</i> 63
Prof. Dr. BERNARD LEWIS	: <i>Orta Şarkın Tarihi Hüviyeti</i> 75
Prof. Dr. Mehmet TAPLAMACIOĞLU	: <i>Bazı İslâm bilginlerinin toplum görüşleri</i> 83
Prof. Dr. Kâmran BİRAND	: <i>Existentialisme Üzerine II</i> 100
Prof. Dr. Zübeyr SİDDİKÎ	: <i>İslâm Hukukunda Hadis'in Yeri Çeviren</i> : Dr. M. Esad KILICER 113
ALY MAZEHERİ	: <i>Müslüman Ortaçağda Eğitim ve Öğretim</i> : <i>Çeviren Asis. Dr. Bahriye ÜÇOK</i> . 119
İbrahim AGÂH ÇUBUKÇU	: <i>Prof. Necatî Lûgal ve Eserleri</i> 129
Ord. Prof. Hilmi Ziya ÜLKEN	: <i>Rıfkı Melûl Meriç</i> 135
" " " " "	: <i>Prof. Dr. Kâmran Birand</i> 139
Prof. M. Tayyib OKIÇ	: <i>Saraybosna Gazi Husrev Beğ Kütüphanesi Yazma Eserler Kataloğu</i> 143
" " " " "	: <i>İslâm Hukukunda Muhakeme Usulüne Dair Bir Eser</i> 153
Doç. Dr. İ. TUNALI	: <i>Felsefenin Işığında Modern Resim I.</i> : <i>Impressionism</i> 155
N. ÖNER	: <i>Abdülkadir Erener</i> 158
Asis. Esat COŞAR	: <i>Behçetü'l-Hadâ'ik'in Yeni Bir Nüshası</i> . 159

EXISTENTIALISME ÜZERİNE II

Prof. Dr. KÂMRAN BİRAND

Existentialisme hakkındaki ilk yazımızda da belirtmiş olduğumuz gibi, bu felsefe ikinci dünya savaşından sonra, kara Avrupasındaki bir çok ülkelerde yayılmış olan bir felsefe koludur. Existentialisme, yalnız filozoflar arasında tartışılan bir felsefe kolu olmakla kalmamış, geniş ölçüde halk tabakalarına da inmiştir. Sartre'ın, (*L'être et le néant*) adını taşıyan eseri, yalnız meslekten filozof olan kişiler tarafından anlaşılabilir soyut ve teknik bir eser olmasına rağmen, pek çok satılan ve pek çok aranan bir kitaptır. Özellikle Fransa'da, Existentialisme, halk arasında çok yayılmıştır. Fransız *existentialist*'leri, romanları ve piyesleri ile de halk tabakasına inmişlerdir. Existentialisme'in bu şekilde popüler bir kitap karakteri kazanması, felsefe ile ilgili olan gerçek existentialisme açısından birçok yanlış anlayışlara yol açmıştır. Bunun için, Existentialisme'in kendisini, açıklamadan önce, gerçek anlamdaki *Existence* felsefesi ile ilgili olmayan şeyin ne olduğunu belirtmek gerekir. Existentialisme, insanlığın, hayat, ölüm, acı vs, gibi ilkel sorularını kendisine konu yapmıştır. Ancak, bu sorular, existentialisme tarafından ilk defa ortaya atılmış olan sorular değildir. Tersine bunlar, her vakit, söz konusu olmuş sorulardır. Existentialisme'in üzerinde tartıştığı sorular, insanlığın ilkel sorularıdır. Existentialisme'in getirmiş olduğu yenilik, bunları işleyiş ve çözüm tarzında dır. Bunun için, bu sorularla uğraşmış olan düşünürleri existensialist saymak doğru değildir. Augustinus'ü yahut Pascal'ı existentialist saymaya hakkımız yoktur. Aynı şekilde, İspanyol yazarı, Miguel de Unanimo ve Rus edibi Dostoyevski'nin de existentialist oldukları ileri sürülemez. Bu yazar ve şairler, insanlıkla ilgili olan çeşitli problemler üzerinde durmuşlar, bu problemleri, edibce yahut şairce şekillendirmişlerdir. Ama bu yüzden, bunlar, existentialist sayılmazlar.

Nitekim, kelimenin klâsik anlamındaki (*existence*) la uğraşmış, yahut başka bir deyimle, varlığın var olması sorusu ile ilgilenmiş olan Thomas d' Aquin de existentialist değildir. Hattâ, existentialistler üzerinde derin etkiler uyandırmış olan Husserl bile existentialist değildir. Çünkü Husserl, gerçekte, *existence*'i ortadan kaldırmıştır. Nihayet existentialisme, tek bir filozofun, meselâ yalnız Heidegger'in yahut da Sartre'ın felsefe sistemi olarak da gösterilemez. Çünkü, tek tek existentialist çığırılar arasında da oldukça önemli ayrılıklar vardır.

Existentialisme, aslında günümüzün felsefesidir. Günümüzde şekillenmiş ve gelişmiş olan bir felsefe koludur. Bu felsefe çığırının kökleri, ancak, Kierkegaard'a kadar uzanır. Existentialisme, bu felsefenin ana karakterini meydana getiren esas çizgiler içine giren, bununla birlikte, bazı noktalarda, birbirlerinden ayrılan sistemlerden meydana gelir.

Günümüzde gerçek anlamda existentialist sayılabilecek olan dört filozof vardır. Bunlar, kronolojik sıraya göre, Gabriel Marcel, Karl Jaspers, Martin Heidegger, Jean Paul Sartre, dırlar. Bu filozofların dördü de Kierkegaard'a dayanır veya Kierkegaard'ın düşünce ve görüşlerine benzeyen düşünceler ileri sürerler. Bunların dışında, existentialisme'le ilgilenen ve existentialisme'in etkisi altında kalmış olan bir çok düşünürler de vardır. Ancak, biz burada, existentialisme'in gerçek temsilcileri olan sözünü ettiğimiz bu dört filozof üzerinde duracağız. İlk, existentialisme'in gelişmesi bakımından bir önem taşıyan şu tarihleri belirtmek istiyoruz.

1855 yılında Kierkegaard ölmüştür. 1919 yılında Karl Jaspers, (Psychologie der weltanschauungen) adlı eserini yayınlamıştır. 1927 yılında Gabriel Marcel'in (Journal Meta-physique) i ve Heidegger'in (Sein und Zeit)ı meydana çıkmıştır. Nihayet 1932 yılında, Jaspers'in, (Phylosophie) si ve 1943 yılında ise Jean Paul Sartre'm (L'Etre et le Ne'ant)ı yayınlamıştır. Existentialisme'in kaynağı olarak, Kierkegaard'm eserlerinin önemine ilk yazımızda işaret etmiştik. Danimarkalı filozof yaşadığı yıllarda, devri üzerinde hiç bir önemli etki uyandırmamıştır. Eserlerini kendi ana dilinde yazdığı için de, vatani dışında uzun yıllar tanınmadan kalmıştır. Kierkegaard'm kendi vatani dışında tanınması, eserlerinin, birinci dünya savaşı sırasında almancaya çevrilmesi ile başlamıştır. Kierkegaard felsefesinin trajik ve sübjektif ilkeleri, devrimizin düşünce dünyası içinde temellenmiş ve değerlendirilmiştir. Gerçi, Gabriel Marcel, Kierkegaard'm düşüncelerine benzeyen görüşlerini daha bu filozofu tanımadan önce yayınlamıştır. Bununla birlikte, bu günkü existence felsefesi gene de bir bakıma, bütünlüğü ile Kierkegaard'm düşüncelerinin yeni baştan benimsenmesi ve canlandırılmasıdır. Kierkegaard, bir sistem kurmak amacı ile ortaya çıkmamıştır. Hattâ kendi eserlerini bir felsefe eseri olarak da göz önünde tutmamıştır. Kierkegaard'm başlıca düşüncesi, felsefe ile ilgili kanıtların yetersizliğini göstermek, felsefeyi ve filozofları çıkmaza sokmaktır. Kierkegaard, özellikle Hegel felsefesine karşıdır. Hegel'deki tez ve antitez zıtlığının daha yüksek bir kademedede, bir sentez içinde düzenlenmesi düşüncesini reddeder. Varlığın kendisinin "kendiliğin" den önce olduğu düşüncesini savunur. Existence kelimesine existentialist bir anlam kazandıran ilk filozof, Kierkegaard olmuştur.

Kierkegaard, hristiyanlıkla ilgili olan felsefe sistemlerinin çelişmelerle dolu olduğunu gösterir. Tanrı'ya düşünce yolundan erişilemez. Bunun için, Kierkegaard, akılla ilgili olan kanıtlara karşıdır. Kierkegaard, insanın Tanrı karşısındaki saltık yalnızlığı düşüncesini bir dehşet düşüncesi ile ve insan kaderininin trajedisi ile birleştirmiştir.

Existentialistler, bir yandan, Kierkegaard'a dayanır, Kierkegaard'm ortaya atmış olduğu, düşünce ve kavramları canlandırırken, öte yandan, da Husserl'in (phanomenologique) metodundan faydalanırlar. Husserl, gerçekte araştırmaları ile existence'ı bütünü ortadan kaldırmış ve existentialisme'in tamamı tamamına dışında kalmıştır. Marcel ve Sartre, Husserl'in, existece'la ilgili olan ana düşüncesini reddetmişler, ama (phanomenologique) metodunu benimsemişlerdir.

Existentialisme, hayat felsefesi (Dilthey) denilen dünya görüşünün de etkisi altında kalmış, hattâ bir bakıma bu görüşü sürdürmüştür. Hayat felsefesinin, gerek rationalisme, gerek tabiat ilimleri üzerine yaptığı eleştirmeler, gerekse zamanla ilgili olan görüş ve çözümlenmeler'i, existentialisme tarafından benimsenmiş ve değerlendirilmiştir. Bu suretle, Bergson, Dilthey ve Nietzsche, de existentialisme üzerinde etki uyandırmış olan filozoflar arasındadır.

Bundan başka, existencialisme, ayrıca, günümüzün tipik bir çığı olan yeni metafiziğin de etkisi altında kalmıştır. Bütün existentialistler, varlıkla ilgili olan tipik metafizik soruyu ele almışlar, hattâ bunlardan bazıları, Ortaçağın büyük metafizik sistemlerini de esaslı şekilde tanımışlardır.

ORTAKLAŞA ÇIĞGİLER: Günümüzün existentialist filozoflarının ortaklaşa sahip oldukları sıfatların başında (existentiel) yaşantı gelir. Gerçekten, bütün bu filozofların hepsi, "existentiel" bir ana yaşantıdan kalkarlar. Bu yaşantı, tek tek filozoflarda çeşitli şekillerde belirir. Bu yüzden, existence felsefesi, çok kişisel ve yaşantılarla dolu bir felsefe olarak şekillenir.

Existentialistlere göre, araştırmanın ana konusu (existence) dır. Existence, insana öz olan var olma çeşididir. İnsana öz olan bu var olma çeşidi, yani existence, ayrı ayrı filozof

larda, ayrı ayrı kavramlarla (Dasein) (ich) (fürsichseindes) olarak dile getirilir. Bu terimler altında beliren insanın, bir varlığı vardır, bir kendiliği vardır. Onun kendiliği, kendi varlığıdır. Kendiliği, kendi varlığının ardından gelmektedir.

Existentialistlere göre varlık, şimdiki andakî varlıktır. Şu andaki bu varlık, zamanlılıkla birdir. Varlık, kendi kendisini bağımsızlık içinde meydana getirmektedir. Bağımsızlık içinde kendi kendisini yaratmakta olan bu varlık, saltık olarak şimdiliklidir. Aslında bu varlık, bir taslaktan başka bir şey değildir. Her an kendi kendisini meydana getirmekte, her an olduğundan başka bir şey olmakta olan bir taslak. Bununla birlikte insan, gene de kendi içine kapanmış değildir. Tersine insan tamamlanmakta olan bir gerçeklik olarak, bir yandan çevresi ile sürekli bir şekilde ilgilidir, öteyandan, öteki insanlarla ilintilidir. Böylece, bu dünya içine sokulmuş olan insan, dünya ile olan ilintileri içinde her an başka bir durumda, her an bir evvelkinden ayrı bir durum içindedir. Öte yandan bu insan, öteki insanlarla da sürekli bir bağlılık içindedir. İşte, existence'ın gerçek varlığını, bir yandan içinde bulunduğu dünya ile olan ilgiler, öteyandan, öteki (existence) larla olan ilintiler meydana getirmektedir. Existentialist filozoflar, existence'ın, öteki existence'larla olan ilintisini, sen (Marcel), bildiri (Jaspers) birlikte olma (Heidegger) gibi terimlerle ifade etmek istemişlerdir.

Existentialistler, süje obje ayrılığını ortadan kaldırırlar. Böylece, akıl temellerine dayanan bilgiyi de reddetmiş olurlar. Existentialistlere göre, gerçek bilgi akıl yolu ile kazanılmaz, tersine, gerçek bilginin elde edilmesi için gerçekliğin kendinin yaşanması gerekir. Gerçeklik yaşantısı ise korkudur. İnsan dünya içindeki durumunun çürüklüğünü ve kendi varlığının sonluluğunu bilir. O, ölüme adanarak bu dünya yüzüne atılmıştır. Bu yüzden sürekli bir korku içindedir. Bu genel çizgiler, existentialistler arasında ortaklaşa olan çizgilerdir. Ancak, bunların yanı başında, bu filozoflar arasında önemli ayrılıklar da vardır. Meselâ Gabriel Marcel, Kierkegaard gibi theist'dir. Buna karşılık Jaspers bir (transcendence) kabul eder. Ancak, (transcendence) ın theisme'mi, atheisme'mi yoksa pantheisme'mi olduğu bilinmez. Gerçekte Jaspers'in kendisi de bunları reddeder. Heidegger'in ise, atheist olduğu kabul edilebilir.

KARL JASPERS: Existentialist filozoflar arasında en kapalı, en dengeli ve metafizige en fazla yaklaşan sistemi Jaspers kurmuştur. Jaspers, sisteminde ilimlere önemli bir yer vermiş, bunlarla ilgili olan teorilerle hesaplaşmıştır. Açık bir dille yazılmış olan eserlerinde eksiksiz analizler yer almaktadır. Metafizik ve tabii teoloji yolunda gösterdiği gayretler, onu, öteki existentialistlerden ayırmaktadır. Jaspers'in, en çok tuttuğu ve en çok etkisi altında kaldığı filozof Kant'dır. Ancak, Kant'ın yanı başında, Plotin, Bruno, Spinoza, Schelling gibi filozofların da sık sık sözünü etmektedir. Jaspers, Kant'ın ana kaziyelerini benimsemiştir. Ama bu durum, kendisinin aynı zamanda bir Yeniefâtuncu olmasına da engel olmamıştır.

Jaspers, klâsik anlamdaki rasyonel ontolojiyi reddeder. Bununla birlikte, aslında, kendi davranışı da, ontolojik ve metafizik bir karakter taşır. Jaspers'e göre, felsefe bir metafiziktir. Çünkü felsefe, varlık sorusunu meydana koymaktadır. Bununla birlikte, varlık, genel olarak, kabul edildiği gibi "verilmiş" olan birşey değildir. Bunun içindir ki varlık, herkesin bilebileceği bir şey değildir. Bu bakımdan Jaspers, Kant'ın iki ana tezini benimser. İlkin, Kant'ın süje olmadan hiçbir objenin mevcut olamayacağı (Bewusstsein) düşüncesini kabul eder. Objeye karakteri taşıyan her şey, şuurla şartlanmıştır. Objektif varlık, görünüşten başka bir şey değildir. İkinci olarak da Jaspers, Kant'ın İdee'leri doktrinini benimser ve geliştirir. Kant'ın üç İdee'si (dünya, ruh, Tanrı) Jaspers'de üç (umgreifende) çevreyici kuşatıcı varlık olur. Bütün (das Ganze) bize hiçbir vakit verilmez. Biz, bize verilmiş olan her şeyi bir ufuk çevresi içinde kavrarız. Bize verilen her şey, kendisini bize bir ufuk çevresi içinde

sunar. Bu ufku çevreleyip saran, bilinmeyen bir şey yani (umgreifende) dir. Dünya ile ilgili olan (umgreifende) benim kendimle ilgili olan (umgreifende) nihayet bütünlüğü ile (umgerifende) yani (transcendence) olmak üzere üç çeşittir.

Jaspers, bu ana kavramları (existentiel) düşüncesinin esasını meydana getiren bir yaşantı ile birleştirir. Bu da her varlığın parçalanabilir ve kırılabilir bir şey olmasıdır. Bu çeşit varlıklarla, yani, parçalanabilen ve kırılabilen varlıklarla dolu olan dünya, yıkık, dökük bir dünyadır. Böyle bir dünyanın, insan için hiç bir dayanak olamayacağı açıktır. Bu dünyada bir dayanak bulamayan insan, bu dayanağı (transcendence) da arar. Çünkü, existence, yani insanın bu dünya ile ilgili olan varlığı, hiç bir vakit, gerçekleşemez. Existence, yalnız, geçmişle ilgili ve olanaklı bir varlıktır. Bu ancak, (transcendence) da gerçekleşebileceğini sanır. Oysaki (transcendence) da objektif bir şekilde verilmemiştir. (Transcendence) existence'ın dağılıp parçalanması sonucunda karşımıza çıkan bir kavramdır. Böyle olunca, insanın varlığa yalnız, hiçleşme yoluyla ulaşabilmesi gerekir.

Varlık, üç anlamda söz konusu olabilir. İlk, nesnelere ilgili olan ve konu olabilen varlık olarak ki Jaspers buna (Dasein) der. İkinci olarak kendi kendisi için olan varlık yani (existence) olarak vardır. Üçüncü olarak da bizim tarafımızdan kavranılamayan ve kendiliğinden olan varlık yani (transcendence) olarak vardır. Bu üç varlık çeşidi, içinde olduğumuz varlığın üç kutbudur. Ancak, bunlardan hangisini çıkış noktası alırsak alalım, varlığın bütününe hiç bir şekilde kavrayamayız.

Böylece, felsefenin ataklığı ancak bir (transcendence) a varır. Felsefe, üç çeşit (transcendence)a ulaşır. İlk, dünya içindeki yönelmelerde, dünyanın objektif olan ilkesinden (Dasein) kalkar, ve hiçbir şekilde aşılabilen son sınırları varır. İkinci olarak, existence'ın aydınlatılmasında, "ben" den kalkar, ancak "ben" i psikolojinin konusu olan "Dasein" olarak ele alır. Sonra onu, kendi benim olarak, existence olarak (transcendental) laştırır. Nihayet üçüncü olarak (Dasein) dan, existence'a yükselme anlamında bir (transcendence) a varır. Bu üç çeşit eylemin her birinde, süje obje zıtlığının ortadan kaldırılması söz konusudur. Jaspers, gerçek varlığın kendisine süje obje zıtlığını ortadan kaldırmak yoluyla ulaşmak ister. Süje ile objenin birbiri içine geçtiği alanı araştırır. Ancak bu alanda artık sözlerin hiç bir anlamı yoktur. Hiç bir kavram yoktur. Hiç bir anlamı olmayan düşünceler ortaya çıkar.

Jaspers'e göre, dünyada, gerçek olan dört sfer vardır. Madde, hayat, ruh ve tin (Geist) Bunların içinde özellikle tin (Geist) kesin anlamda gerçektir. Felsefe öteden beri, bunlardan birini yani, ya tabiatı, ya da tin (Geist) ı saltuklaştırma ötekini ise inkâr etme eğilimi taşır. Oysaki bunların her dördünün de gerçekliğini tanımak gerekir. Bunların her dördü de obje olabilen varlık çeşitleridir. Ancak, aralarında bir sığrayış vardır. Bunlar, birlikli bir prensip altında toplanamazlar. Dolayısıyla dünya da kapalı ve birlikli bir sistem içinde kavranılmaz.

Nasıl dünya, kapalı bir sistem içine sokulamazsa, aynı şekilde ilimler yoluyla olan dünya yönelmesi de kavramlı bir birlik içinde toplanamaz. Gerek tabiat ilimlerinin, gerek manevî ilimlerin anlam ve değerini araştıran Jaspers, bu ilimlerle ilgili olan her çeşit sınıflamanın relatif ve başarısız olduğu sonucuna varır.

Felsefe ile ilgili olan kendi içlerine kapanmış dünya görüşleri, meselâ positivisme ve idealisme için de aynı şey söylenebilir. Bunlar, tek yönlü ve yanlışlardır. Her ikisi de bütünün ve genel'in ne olduğu sorusuna cevap vermiye çalışırlar ama (existence)'nın ne olduğunu kavrayamazlar.

Mistik dilde, ruh denilen şey, felsefe dilinde (existence) varlıktır. Varlık, bir konu değildir. Kendimin ne olduğu hakkında hiç bir şey söyleyemem. Aydınlatıcı düşünce, varlıkla

ilgili olan gerçekliği kavrayamaz. Varlığı aydınlatma metotları belli bir sınıra kadar gidebilirler. Varlık, ölçülebilir, denenebilir, genel geçerliği olan bir şey değildir. Varlık, zamanlı ve bağımsızdır. Varlıkta sıçramalar ve yeni baştan meydana çıkışlar vardır. Varlık kendi kendisidir ve kendi (Transcendence)¹ içinde bir davranıştır. Varlığın belirlenmesi, "kommunikation" bildiri, tarihlilik, bağımsızlık gibi kavramların açıklanması ile olur.

Jaspers'e göre varlık, yalnız kendi şuuruna sahip olan bir bildiri olarak vardır. Bildirinin, insanı bir (Dasein) yani konu olarak göz önünde tutan, bir çok çeşitleri vardır. Ancak, bunlar sınırlıdır ve bu sınırların gerisinde, varlıkla ilgili olan bildiri vardır. Varlıkla ilgili olan bildiri, ben'in, kendisi olarak açıklanması ve gerçekleşmesidir. Bildiri, varlığın kendinin, kendisi için meydana getirdiği karşılıklı bir yaratmadır. Seven bir savaştır. Bildiride varlık, tam bir şekilde açılmak için savaştır. Ancak, bu savaşta, ne üstünlük, ne de yenme, söz konusudur. Bildiri kesilmedikçe, bildirinin seven savaşı da kesilmez. Bu hiçlikten bir oluştur. Ancak, son amacının ne olduğu bilinemez. Bildiri, hükmetme ve hizmet etme ile iyilik, alçak gönüllük, içten bağlılık, sorumluluk olarak belirir. Özellikle felsefede, bildiri önemli bir rol oynar. Bildiri olmaksızın felsefe yapılamaz.

Jaspers'e göre, felsefenin çıkış noktası, insanın öteki insanlara, tek insanın, öteki tek insanlara karşı nasıl davrandığı ve ne çeşit eylemlerde bulunduğudır. İnsan, yalnızlıktan dolayı değil, bildiriden dolayı felsefe yapar. Felsefe ile ilgili olan doğruluğun yalnız bildirinin içinde bir değeri ve bir geçerliği vardır. Varlıkla ilgili olan felsefe yapma eylemi yalnız bildiri üzerine temellenir.

Varlık, her vakit, bir durum içindedir. Varlığın bir durum içinde olması, kendi çevresi ile ilintiler içinde olması demektir. Durumlar, durmadan değişir (acı, savaş, mücadele). Bununla birlikte, değişmeyen, saltık olan son durumlar da vardır. Bunlar, sınır durumlarıdır. Varlık, sınır durumlarını değiştiremez, gösteremez. Onları, yalnız sezebilir. Varlığın kendi kendini gerçekleştirmesi yalnız bir sınır durumunda olur. Sınır durumlarında biz, kendi kendimiz oluruz. Başaka bir deyimle sınır durumuna içimizdeki olanaklı varlığın oluşması yoluyla varırız. Varlığın bütünlüğü ile gerçekleşip tamamlanması yalnız bir sınır durumunda olur. Başka bir deyimle, gerçek varlık, artık konuşmayan, tarihe mal olmuş olan varlıktır. Çünkü varlık, tarihliliktir. Kendinin zamanlı olmayıp bir zaman yarattığı olduğunu tarihlilik yoluyla anlarız. Tarihlilik, konu olan varlıkla (Dasein), varlığın (existence), zorunlulukla bağımsızlığın birliğidir. Eğer ben, konu olabilen bir varlık, (Dasein) olmasaydım, gerçek varlık, (existence) da olamazdım. Çünkü, konu olabilir varlıktan, yoksun bir varlık, yoktur. Bunun içindir ki tarihlilik, zamanla sonsuzluğun birliğidir. Varlık, ne zamansızdır, ne de varlık olarak zamanlıdır. Varlığın bu karakteri, ne açık ve seçik bir şekilde anda kendisini gösterir. An, zamansızlıkla zamanlılığın aynılığıdır. Gerçek an, sonsuz olan şimdiki hal içinde bir derinleşmedir. Böylece, tarih bilinci yoluyla kavranılabilen şey, genel değil, özel olan tek varlığın kendisidir. Şu halde, tarihlilik düşünülemez. Ama tarihliliğin düşünülememesi, onun (irrationel) olması anlamına da gelmez. Çünkü, irrationel olan şey, tamamiyle negatif olan bir şeydir. Oysaki tam tarihlilik, tamamı tamamına pozitiftir.

Varlık, bağımsızlıktır. Bu bağımsızlığın determinisme'le yahut da indeterminisme'le hiç bir ilgisi yoktur. Gerek determinisme, gerek indeterminisme, varlık olarak objektif varlığı göz önünde tutarlar, bu yoldan bağımsızlığa ulaşmak isterler. Oysaki varlıkla (existence) ilgili olan bağımsızlık, objektif değildir. Bu ne kanıtlarla gösterilebilir, ne de gene kanıtlar yoluyla ortadan kaldırılabilir. Bağımsızlık, ne bilgi, ne buyrultu, ne de kuralla bir ve aynı değildir. Ancak, bilgi, buyrultu ve kural olmaksızın bağımsızlık da olamaz. Ben, ben olmayı

seçerken, varlığımla ilgili olan bu seçimde bağımsız olduğumu bilirim. Bağımsızlık, varlıkla bir ve aynı şey olduğuna göre, ben, bağımsızlığı düşünmek suretiyle değil, var olmak suretiyle bilirim. Bu yüzden bağımsızlık, zorunlulukla buyrultu arasında çelişmeli bir birlik olarak görülür. Her hangi bir şeyi yapmak zorunda olduğum için yapabilirim. Yapacağım şeyi seçmede ancak, bu seçme ile kendimi bağlamış, bunun sonuçlarını üzerime almış olurum. Bu eylem, denemelerle ilgili olan gerçeklik dünyası ile ilgili değildir. Tersine bu seçme an'ında, kendi kendini yaratmadır. İnsan, bu bağımsız yaratma yoluyla kendi kendini sınırlamaktadır. Başka bir deyimle, saltık bir bağımsızlık yoktur. Nasıl ki, konuşulabilen bir varlığa (Dasein), sahip olmıyan, bir varlık (Existence) da yoktur.

Ben, kendimi bağımsız saydığım için suçlu bilirim. Ama suç, bağımsızlığa yabancı değildir. Suç, benim bağımsızlığım ile ilgilidir ve benim bağımsız oluşumdan dolayıcıdır. Çünkü varlığımızın temeli, bir etkinlik üzerine dayanmaktadır. Yaşamak için, istemek, ve eylemlerde bulunmak zorundayız. Seçme ve eylem yoluyla bir şeyi tutuyor, öteki olasılığı ise yatsımak zorunda kalıyoruz. Biz, var oluşumuzla, kendi varlığımız yoluyla suç işlemiş oluyoruz. Ancak, bu suç, kaçınılamıyan bir suçtur. Çünkü bu varlığın kendisidir.

Varlığın konu olan yönü, (Dasein) temeli olmıyan parçalanıp yok olan bir şeydir. Varlık (existence) ise sonsuz bir yetersizliktir. Gerçek varlık (transcendence) dir. Oysaki, (transcendence) saklıdır ve saltık olarak, konu olamaz. (Transcendence) ı kendisine konu yapan metafizik, yalnız sembollerle çalışır. Metafiziğin düşünce gidişi, lojik açıdan, temelsizdir. Birbirleri ile sürekli şekilde savaşıyan, mitos, teoloji ve felsefe, transcendence'ı metafizik bir konu olarak ele alırlar.

Jaspers'e göre, metafizikle ilgili olan üç doğru yol vardır. Bunlardan ilki, formal olan transcendence yoludur. İkincisi, varlıkla ilgili olan ilintilerdir. Üçüncüsü ise şifre yazısının okunmasıdır. Formal olan transcendence, yalnız konu olan varlığın kategorilerini değil, varlığın kendisini de (transcendental) laştırır. Tanrılık olan her vakit saklı olarak kalır. Ama, Tanrının kendisinin bir kişilik olarak tasarlanmasından kaçınılamaz.

Varlığa öz olan ilintiler, varlığın yükselmesi ve düşmesi, karşı koyması ve boyun eğmesi, günlük hayatın kuralları, gecen'in tutku ve istekleridir. Varlık, (Dasein) olarak iki kuvvetin etkisi altındadır. Bunlardan biri, gündüzün kurallarıdır. Bunlar, düzen verir, açıklık ve bağılılığı gerektirir, dünya içinde gerçekleşmek isterler. Gecen'in aşırı tutku ve istekleri ise bir dürtüdürler. Dürtüler, her çeşit düzeni yıkarlar, karanlıktırlar. Erotiğe bürünmüşlerdir. Yeryüzüne bağlılık, analık ve soy üzerine temellenirler. Bu iki dünya birbirleri ile ilintilidir. Ama aralarında bir sentez meydana gelmez.

Jaspers, Tanrı hakkında görüşlerinde tam bir Yeniefilatuncudur. Jaspers'e göre Tanrı, saklıdır, bilinmez, o bütün kategorileri aşan saltık birdir. Tanrı, (transcendence) dir. Ama, Tanrı, aynı zamanda, hem (Dasein) da, hem (Existence) dadır.

MARTİN HEIDEGGER: Çok orijinal bir düşünür olan Martin Heidegger de, Kierkegaard'a bağlıdır. Ancak, Heidegger üzerinde, gerek Dilthey'in gerek hocası Husserl'in etkileri de küçümsenemez. Heidegger, eski devirlerin metafizik sistemlerini de çok iyi bilir. Aristo hakkında orijinal bir yorumlaması vardır. Kant üzerine yaptığı araştırmalar da çok ilgi çekmiştir. Heidegger, çok güç anlaşılabilir bir düşünürdür. Ancak Heidegger'in eserlerinin zor anlaşılması, bunların lojik yapıları ile ilgili bir eksiklikten ileri gelmez. Tersine, Heidegger, çok sistemli bir düşünürdür. Eserlerinin anlaşılmasındaki güçlük, anlaşılmasız terimler kullanmasından ileri gelir. Heidegger, düşüncelerini açıklayabilmek için özel bir terminoloji meydana getirmiştir. Bu durum, bir yanlış anlayışlara yol açmıştır.

Heidegger'in ana eserlerinin konusu, varlığın anlamı sorusudur. Varlık sorusu, aslında ilk defa ortaya atılmış yeni bir soru değildir. Ancak bu soru, Heidegger'e göre, doğru bir şekilde ortaya konmamıştır. Varlık, var olan bir şey olarak göz önünde tutulmuştur. Varlık, var olan bir olarak belirlenmiştir. Oysaki, varlık sorusu söz konusu olunca, ilkin, var olan bir şeyin araştırılması gerekir. Varlık, var olan varlık olarak değil, var olan bir şey olarak göz önünde tutulmalıdır. Bu var olan şeyin ne olduğunun kavranmasına çalışılmalıdır. Var olan şey, olduğu gibi kavranılabilmelidir. Ancak, dikkat edilirse, bu sorunun da var olan'ın bir "modus"u olduğu anlaşılır. Aslında var olan biz kendimiz olduğumuzdan, bu bizim varlığımızın bir "modus"u dur. İşte Heidegger'in (Dasein) dediği şey, varlığın bu çeşididir. Heidegger'in felsefesinin çıkış noktası, var olanın (Dasein) olarak çözümlenmesidir. Dasein'in özelliği, var olması ve kendi varlığı içinde bulunmasıdır. Varlık anlayışı da (Dasein)la ilgili olan bir varlık belirlenmesidir. (Dasein) in özü, onun var oluşunda (existence) imdadır.

(Dasein) var olmakla ve kendine öz bir niteliğe sahip olmakla, yani bir cinsin örneği olmamakla belirir. Varlığın bu modus'unun esası (in der welt-sein) dünya içinde olmaktır. Bu, içinde olmak, ne süje obje ilintisidir, ne de mekânda yer alan iki varlık arasındaki varlık ilintisidir. (Dasein)in içinde bulunduğu dünyada olan ve (Dasein) çeşidinden olmıyan öteki varlıklar, bir şeye yarayan varlıklardır. Dünya, nesnelere değil, tersine herhangi bir şeye yarayan aletlerden meydana gelir. Her aletin bir yeri vardır. Yani bu alet, her hangi bir yere yerleştirilmiştir. Çevrede yer alan varlıklar, bir hedeflilik damgası taşırlar. Onların bir şeye yarama, kullanılabilme karakterleri vardır. Bu karakterleri, bu varlıkları, içinde yer aldıkları çevrede birbirlerine bağlamaktadır. Böylece, dünya ile ilgili olan bağlılık, insan'ın gerekleri açısından hedeflenmiş olan bir bağlılıktır. Dünya bağlılığı, her hangi bir şekilde işimize yarayan eşyaların meydana getirdiği bir bağlılıktır. Bu dünya içinde bir alet karakteri taşıyan ve kullanılabilen her şey, kullanılabilir olan başka bir şeye ve bir kullanıcıya işaret eder. Kullanılabilen her şey, bir başkasına verilebilen şeydir.

Eski ontoloji, özellikle Descartes, alet karakteri taşıyan ve bir başkasına verilebilen bu nesnelere, varlıklar olarak göz önünde tutmuştur. Heidegger'e göre, bu yanlıştır. Gerçekte dünya, (Dasein) la ilgili olan, (Dasein) in gerekleri açısından düzenlenmiş olan ontolojik bir belirlenmedir. Varlığımızın temeli, başka varlıklarla birlikte oluşur. Öteki varlıkları anlamak, onları içten duyabilmek, ancak, bu birlikte oluşla mümkündür. Varlık, (Dasein) var olan değil, var olabilen, var olmak yetkisine sahip olabilen bir şeydir. Bu, olanaklı bir tasarıdır. Varlığın olanaklılığı onun var oluş tarzındadır. Varlığın, var olma olanaklığı olarak var oluş tarzı, anlamada temellenir. Anlama, Heidegger'in varlıkta taslak olarak gösterdiği yapıdır. Anlama, bir yorumlama ile tamamlanır. Ama, bu yorumlama, zorunlu olarak bir anlatım değildir. Bununla birlikte, dil, konuşmaya söze dayanır. Bu, varlığın dünya içinde oluşunun bir belirtisidir. İnsan, konuşan bir varlıktır. O, bir varlık olarak konuşmaktadır. Konuşma, burada geniş bir anlamda göz önünde tutulur ve duyma ile susmayı da kuşatır.

Dünya içindeki varlık, çevresinden yılm duyar. Yılm duymak, dünya içinde olmanın bir belirtisidir. Yılmın korkudan farkı, korkuda korkunun konusunun bilinmesi, buna karşılık yılmın insanı yıldırان şeyin ne olduğunun bilinmesidir. Varlığın dünyada olması demek, yılm duyması demektir. Varlığın dünyadaki bütün eylemleri kaygudan ibarettir. İstekler, buyrultular, dürtüler, bütün teoriler ve eylemler kaygunun bir belirtisidir. (Dasein)'in varlığını kaygu meydana getirmektedir. Kaygu, bu dünya içinde bulunan insan'ın özü ile ilgilidir.

Dünya içindeki varlık, ne süre boyunca var olursa olsun, bütünlüğüne ulaşamaz. Varlık, hiçbir şekilde tamamlanamaz. Varlığın sonu ölümdür. Ölümle birlikte varlık, bu dünyadaki

varlık olmaktan çıkar. Ancak, ölüm hakkında da yeter bir bilgiye sahip değiliz. Varlık, ölümle ne tamamlanmış, ne de ortadan kalkmış olur. Ölüm olarak düşünülen sonuç, varlığın sonu olan bir var oluştur. Ölüm, bir varlık olanaklığıdır. Ölüm, kendisinden kaçınılamayan ve kendisine karşı konulamayan bir şeydir. Varlığın, kendisinin var oluşu ölüm için bir oluştur. İnsan özü gereği bu çeşit bir varlığa sahiptir ve bu çeşit bir varlıkla bezenmiştir. O, bunun için, gerçekte, kendi varlığından yılmaktadır. Kendi varlığından ve kendi varlığının zorunlu sonucu olan ölümden yıldığı için, bu dünyayı kendisine yurt saymakta ve ona sığınmaktadır. Daha doğrusu, bu dünya içinde, kendisinden her çeşit sorumluluğu kaldıracak belirsiz bir alan meydana getirmekte ve bu alanı kendisine yurt edinmektedir. Bu belirsiz alan, tamamı tamamına nötür bir alandır. Bu ne insanın kendini, ne de öteki insanların tümünü sorumlu kılan, yapılı, edilir, denilir gibi bellisiz bir alandır. İnsan, kendisini, her çeşit sorumluluktan ve her çeşit karardan koruyan bu bellisiz alan içinde bir dinginlik bulur. Gerçekte, bu alan onu hem kendi kendisinden hem de kendi çevresinden uzaklaştırır. Ölüm korkusu, insanı bu günlük ve nötür alan içine düşürmüş olur. İnsan bu suretle kendi doğru varlığından da düşmüştür. Ama onun, kendine yurt edinmeye çalıştığı bu dünya da tekin bir dünya değildir. Bu dünya, onun etrafını bir hapisane gibi sarmakta ve onu hem kendi kendisine hem de çevresine yaban kılmaktadır. Böylece, insan'ın bu dünyadaki durumu, bir suçlun'un hapisanedeki durumu gibidir. İnsan, kendi doğru varlığından düştüğü ve etrafındaki boşluğu kendisine yurt edindiğı için suçludur. Ama, bu suçluluk, onun kendi varlığı ile ilgili olan bir suçluluktur. Aslında hiçlik, onun içine sığınmış olduğu dünya yoluyla belirmektedir. Ancak, insan, bu durumun bilincine varmaktan kaçınmaktadır.

İnsan için kurtuluş yolu, içine düşmüş olduğu bu nötür alandan kendisini çekmesidir. Kendi benliği ile ve kendisine öz olan varlığı ile var olmaya karar vermesidir. İnsan, etrafını saran hiçliği ve günün birinde yok olacağını kabul etmelidir. Bu suretle kendi kaderinin bilincine varmalı ve varlığının anlamını kavramalıdır.

İnsan, içine düştüğü suçluluk durumundan, ancak, vicdan'ının sesini dinlemekle kurtulabilir. İnsanın vicdan'ının sesini dinlemesi ve bu sese göre hareket etmesi, ona kendi kendisi olmak yetkisini verir. İnsan'ın kendisine öz olan varlığını bulması ve kendi varlığına bağlanması, onu, içine düştüğü yabancı ortamdaki ayırır. Bu suretle insan, kendi kendisi olmak gücüne kavuşur.

Varlığın, kendi kendisi olabilmesi, onun, her sorumluluğu kendi üstüne alması, kendi kaderini de ölümlü olarak karşılayabilmesidir. Bu da, insan'ın sürekli olarak, kendine gelmesi ve bu durumu yani kendisi olma durumunu sürdürmesi ile olur. Varlığın, sürekli olarak kendisine gelmesi, onun kendi geleceğidir. Varlığın kendisine gelmesi, onun sürekli şekilde kendisine dönmesi ile olur. Varlık, ancak, kendisine dönmekle kendi kendisine gelebilir. Bu da hal içindeki bir durumda olabilir. Bu eylem, bütünlüğü ile zamanlılıktır. Zamanlılık, kaygunun, dolayısıyla, varlığın anlamıdır. Gelecek, geçmiş ve şimdiki hal, zamanlılıkla ilgilidir. Bunların içinde, ilkel olan gelecektir. Ancak, varlık, ölüme doğru varlık olduğundan, gerçek gelecek sonludur. Böylece, ilkel zaman sonludur. Bununla birlikte zaman, bir yol boyu uzanan, anlık gerçeklikler ile ilgili bir bütün değildir. Tersine zaman, varlığın gerilerek uzanması ve bu arada kendi varlığını meydana getirmesidir. Heidegger, varlığın bu uzanıp gerilmesinin, özel hareketliliğine olup biten şeyler der. Bu olup biten şeylerin yapısı ise tarihliliktir. Böylece, ilk derecede tarihli olan şey, varlıktır. İkinci derecede tarihli olan ise varlıkla ilgili olan dünyadır. Tarihle ilgili olan olgular, dünya içinde olan varlıkla ilgili olan olgulardır.

Varlık, dünya içine atılmıştır. Bir yandan o, dünya içindeki nesnelere yoluyla belirlenmektedir. Ama, öte yandan o, bir bakıma dünyayı düzenlemektedir. Çünkü varlık, nesne-

leri meydana çıkarmakta, onlara anlam ve gerçeklik vermektedir. Dünyayı ve dünyadaki nesnelere, kendi açısından ve kendi gereklerine göre düzenlemektedir. Varlık, bir taslak olarak derece derece kendisini de meydana getirmektedir. Ancak, varlığın bir temeli yoktur. O, hiçlikten meydana çıkmaktadır. Sonu ise ölüm, yani gene hiçliktir.

JEAN PAUL SARTRE: İkinci dünya savaşının son yılları içinde, en çok sözü geçen düşünür, Jean Paul Sartre olmuştur. Sartre'in ünü, felsefe ile ilgili olmıyan çok geniş çevrelere yayılmıştır. Sartre'in bu ününü, bir yandan, tiyatro eserleri ve romanları ile, öte yandan, doktrinini herkesin anlayacağı bir şekilde dile getiren (*L'Existencialisme est un humanisme*) adlı eseri ile sağlamıştır. Ancak Sartre, yalnız halka inen bir düşünür olmakla kalmamıştır. O, aynı zamanda ciddi bir karakter taşıyan felsefe eserlerinin yazarıdır. Özellikle (*L'Être et le Néant*) adını taşıyan eseri (1943) son yıllar felsefesinin en önemli felsefe kitaplarından biridir. Sartre'in bu orijinal eseri, gerçekten güc anlaşılabilen çok teknik bir karakter taşımaktadır.

Sartre'da bütün existentialist filozoflar gibi, Kierkegaard'a bağlıdır. Bununla birlikte, Heidegger'in de etkisi altında kalmıştır. Nietzsche de Sartre'in ilgi duyduğu filozoflar arasındadır. Bundan başka, Husserl'in *phänomenologie'si*, Sartre sisteminin temelini meydana getirir. Bununla birlikte, Sartre, existentialistler arasında varlık felsefesine en çok yaklaşmış olanıdır. Sartre, metafizik düşünceleri ile eski yunan filozoflarının çalışma alanına ulaşmıştır. Sartre'in sistemi, rasyonel bir ontoloji, başka bir deyimle, *à priori* ile ilgili olan ontolojik bir sistem olarak kendisini gösterir. Sartre, varlığın çözümlenmesinden kalkar ve bu çözümlenmeden çıkardığı sonuçları özel alanlara ve bunlar arasında (*anthropologie*)'ye uygular.

Varlığın çözümlenmesinden çıkardığı sonuçlar arasında en başta var olan her şeyin aktüel olduğu düşüncesi gelir. Aristo'nun varlıklarda saklı olan bir olanak, bir güç olduğu düşüncesini reddeder. Varlıkta hiçbir güç, hiçbir olanak yoktur. Var olan hakkında ancak onun var olduğu ve kendi kendisi olduğu söylenebilir. Varlık, ne ise odur. Varlık, varlığını ne elde etmiştir. ne de bu her hangi bir sebeple ortaya çıkmıştır. Nelikler, açıklanabilir, mesele geometrik şekiller, matematik formüller açıklanır. Oysaki varlık, ancak Tanrı yoluyla kavranabilirdi. Kaldı ki Sartre'a göre, Tanrı yoktur. Yaratma kavramı da çelişmedir. Böyle olunca, varlığın, var olan'ın, neliğinden önce olduğu meydana çıkar. Var olan, kendi kendisidir. Ne aktiftir, ne pasifdir, ne bir direnme, ne de bir yadsımadır. O, yalnız, kendi kendisi için olan kümelik bir şeydir. Varlık, kesin olarak, kendi kendisinden ayrı bir şey değildir. Varlığın, öteki varlıklarla ilgisi yoktur. zamanlılığın da dışındadır. Bu varlığın oluşması da hareketsiz ve katı bir oluşmadır. İmdi, bu hareketsiz, katı ve determinist dünyada, nasıl olup da hür ve bilen bir varlığın, yani insan'ın var olabildiği sorusu ortaya çıkar.

Gerçekten, dünyada bu katı ve hareketsiz gerçeklikten başka, kendisi için olan (*le pour-soi*) büsbütün ayrı bir varlık çeşidi, yani insan'ın varlığı vardır. Ancak, var olan her şey, kendiliğinden var olduğundan, bu son varlık çeşidinin varlık olmıyan, yani hiçlikten meydana gelmiş olan bir şey olması gerekir. Şu hâlde, insan, varlığın kendi kendisini hiçleştirmesi yoluyla meydana gelmektedir. Sartre, hiçliğin hiç olduğunu açıklar. Varlık, kendi kendisini hiçleştirmektedir. Varlıkta hiçlik, "küçük bir kurd, küçük bir göl" gibidir.

Hiçlik, dünyaya insan yoluyla gelmektedir. İnsan'ın, hiçliğin kaynağı olabilmesi için onu kendi içinde taşıması gerekir. Sartre'a göre insan, hiçliği, yalnız kendi içinde taşımakla kalmaz, tersine, hiçlikten meydana gelir. İnsan, elbette ki bütünlüğü ile hiçlik değildir. Çünkü, insan'ın, vücudu görenekleri, kendi kendinden olan varlık cinsindedir. Ancak, insan'ın hiçlik olan yönü tamamı tamamına insanlık olan yönüdür.

İnsana öz olan üç çeşit yönseme vardır. Bunlardan ilki hiçliğe, ikincisi öteki cinse, üçüncüsü ise varlığa (dünya ile ilgili) karşı olan yönsemedir. İlki, yani hiçliğe doğru olan yönseme, bilinç ve bağımsızlıktır. Sartre'in burada, çözümlediği bilinç, düşünen bilinç değildir. Bu yalnız, her çeşit bilgiye yoldaşlık eden bilinçdir. İnsan, her hangi bir eylemde bulunurken düşünmeksizin bu eylemi yaptığının bilincine varmaktadır. Bu çeşit bilincin bir içeriği yoktur. O, yalnız (existence) dir. Onun içeriği gibi görünen şey, gerçekte objeden gelmektedir. Bilinç, var olan bir şey olsaydı, yığınlık olması gerekirdi. Bilinç yığınlık ve kalın bir şey olmadığına göre, ancak, varlığın bir gevşemesi olabilir. Gerçekde de Sartre'a göre bilinç, varlığın bir gevşemesi, bir çatlamasıdır. Bu varlıkdaki bir yarılmadır. Bilincine vardığımız şeylerle, bilincin kendisi arasında, yalnız bir hiçlik kesimi vardır. İnsanlıkla ilgili tipik sorular, hiçleştirme üzerine temellenmiştir. Çünkü, soru sormak için, soru soran'ın ilkin varlığı daha sonra kendi kendisini hiçlestirmesi gerekmektedir.

Kendisi için olan varlığın hiçliği, en açık olarak, onun bağımsızlığında belirir. İnsan, geçmişini yoluyla belirlenseydi, seçemezdi. Oysaki, insan seçebiliyor. Bu demektir ki insan, kendi geçmişini hiçleştirebiliyor. İmdi, bağımsızlık, kendisi için olan varlığın bir sıfatı olarak göz önünde tutulamaz. Çünkü bağımsızlık, bu varlıkla bir ve aynı şeydir. Tıpkı, Heidegger'de olduğu gibi Sartre'da da, kendisi için olan varlık, yani insan, bir taslaktır. Onun esas evresi gelecektir.

Böylece, Sartre'a göre, insa'nın kendisine öz olan içeriği bağımsızlıktır, dolayısıyla belirsizliktir. Bu bağımsızlık, (existence)'dir. Bağımsızlığın meydana çıkması korku yoluyla olur. Korku, insan'ın kendi varlığının, yani bağımsızlık ve hiçlik kaynağı olan (existence)'nın bilincine varmasıdır. İnsan, korkudan kaçır. O, yalnız bağımsızlığından, geleceğinden değil, geçmişinden de kaçmak ister. Ama insan, kendini korkudan kurtaramaz. Çünkü korku, onun özü, onun, kendi kendisidir. Bundan dolayı insanlıkla ilgili olan bu ilk yönsemenin, yani korkudan kurtulma denemesinin başarısızlıkla sonuçlanması zorunludur.

İnsan'ın ikinci yönsemesini, öteki cinse karşı duyduğu ilgi meydana getirir. Öteki cinse karşı duyulan ilgi, insan için önemlidir. İnsan'ın, öteki cins için olan cinsel bir yapısı vardır. Öteki cinsin varlığının tanıtlanması gerekmez. Onun varlığı doğrudan doğruya ve utanç duygusu ile birlikte verilmiştir. Öteki, ilkin, insan'ın görüş alanı (regard) içinde belirir. Görüş alanında öteki olmadıkça, insan çevresindeki bütün varlıkları, kendisine göre düzenler. Ancak, görüş alanında öteki meydana çıkınca, zorunlu olarak bir tedirginlik duyar. Çünkü bu öteki, insan'ın yalnız kendi çevresini, değil, tersine kendisini de görüş kıskacı içine almakta ve onun bir obje olarak görmektedir. İmdi, iki cins arasında tek bir ilinti vardır. Her cins, öteki cinsi kendisine konu yapmakta ve ona hükmetmek istemektedir. Ancak, bu hükmetmek isteme, öteki cinse yalnız bir konu olarak hükmetmek isteme değildir. Bu hükmetme isteği, aynı zamanda onun bağımsızlığına hükmetme isteğidir. İnsan, öteki cinse bir bağımsızlık olarak hükmetmek istemektedir. Her cins, öteki cinse, hem bir konu hem de bir bağımsızlık olarak sahip olmak ister. Sonuç, gene yokluk ve boşluktur. Çünkü, güdülen hedef çelişmelidir.

İnsandaki üçüncü yönseme, varlığa karşı olan yönsemedir. Kendiliğinden olan varlıklarda hiçbir olanak yoktur. Olanığın tek kaynağı, kendisi için olan varlıktır. Çünkü olanak, hiçtir. Değer de hiçtir. Değer, hiçliğin şartıdır. Kendisi için olan varlık, bağımsız olarak, kendi kendini ve kendi değerlerini seçmektedir. Her değerın temeli, varlığın bağımsız bir seçişidir. Böylece, ahlâkın yalnız, bir tek kuralı vardır. Bu da "kendi kendini seçdir". İnsan, bağımsız olmak zorundadır (*condamné a etre libre*). Bunun için, kendi öğütçüsünün gene kendisi olması, yaptığını kesin olarak, bulucu bir kuvvetle yapması" gerekmektedir.

Ancak, insan'ın her vakit aradığı, ulaşmaya çalıştığı şey nedir?. Başka bir deyimle, insanlıkla ilgili olan temel taslak ve ilk istek nedir? Sartre'a göre, insan, (le pour soi) yalnız bir tek şey istemektedir. Bu da varlıktır. Özü gereği hiç olan insan, var olmak istemektedir. Ancak, onun istediği var olmak çeşidi, yalnız kendiliğinden olan varlıklar açısından bir var olmak çeşidi değildir. Tersine insan, "kendiliğinden olan-kendisi için olan" bir varlık olmak istemektedir. Kendi kendisinin sebebi olan kendiliğinden bir varlık. Kısacası insan, Tanrılık olmak istemektedir. İnsan'ın aşırı tutkusu Tanrılık olmak istemesidir. Bu tutku, belli bir ölçüde, İsa ile ilgili mitos'un tekrarlanmasıdır. Tanrılık olabilmesi için insan'ın ölmesi gerekmektedir. Oysaki, Sartre'a göre, Tanrı olanaksızdır. Kendiliğinden-kendisi için olan varlık gelişmez. Böylece, insan'ın varlığa karşı duyduğu istek, yani üçüncü yönemesi de bir çıkmaza girmektedir

Sartre, metafizik ve ontolojik düşüncelerini (phänomenologique) ve psikolojik çözümlerle açıklamıştır. Sartre'ın sistemi, ontolojik bir temele dayanır gibi görünürse de o, aynı zamanda Husserl anlamında bir (phänomenologie)'yi de kabul etmektedir. Yalnız (phänomen)'ler vardır. Bunların gerisinde, ne Kant'ın anladığı anlamda bir "noumen"ne de Aristo'nun kabul ettiği gibi bir (substance) vardır. Sartre'a göre, yalnız verilmiş olan varlıkla ilgili olan bir (phänomen) vardır. Ancak, varlıkla ilgili olan bu (phänomen) ontolojik bir anlamda kavranılmalıdır. Sartre'a göre, bilgi ile ilgili olan her şey, hattâ doğruluğun kendisi bile tamamı tamamına insanla ilgilidir. İnsan, dünyayı şekillendirmekte, katı ve durgun olan kendiliğinden varlıklar yığınından kendi taslağını gerçekleştirmeye yarayan araçlar meydana getirmektedir. Bu dünya yüzünde bulunan varlıklar, Heidegger'in dediği gibi, bir alet karakteri taşıyan varlıklardır. Dünya, insanlıkla ilgili olan olasılıkların bir beldeğidir. Bir aletler bağıllığı olan bu dünya, insanla ilgili olan olasılıkların bir karşılığıdır. Böylece, dünyada anlamlı ve bağlantılı beldekler yoktur (*il n'ya pas de signes dans le monde*) Dünya, anlamsız ve işaretli bir çöldür. Dünyada ne objektif bir değer, ne de kural vardır. İnsan'ın hayatı da tamamı tamamına anlamsızdır.

GABRIEL MARCEL: Kierkegaard'a çok yaklaşan düşünce ve görüşlerini daha Kierkegaard'ı tanımadan önce ortaya atmıştır. Nitekim, 1914 yılında yayınlamış olduğu (*Existence et objectivité*) adlı yazısı existence felsefesi ile ilgili olan ana tezleri savunmaktadır. Gabriel Marcel'in gelişme gidişi de, Kierkegaard'ın gelişme gidişini andırır. Kierkegaard, çıkış noktasında Hegel'e karşı koymuştur. Gabriel Marcel ise İngiltere'deki yeni Hegel'cilerle savaşmıştır. Marcel, görüşlerini (*Journal Metaphysique*) (1914-1917) ve (*Etre et Avoir*) (1918-1933) da geliştirmiştir.

Gabriel Marcel, existence kavramını belirlerken, Tanrı'nın varlığı sorusunu cevaplandırmaya çalışır. Bunun için Gabriel Marcel felsefesi dinle ilgili bir karakter taşır. Gerçekte, kendisi katoliktir ve felsefe alanında katoliklerin en önemli temsilcilerinden biri olarak anılır. Bununla birlikte, gelenekçi katolik felsefesine karşı negatif bir tavır takınmıştır. Marcel, günümüz düşüncesinin en önemli filozoflarından biridir. Fransız düşünce dünyasında önemli etkiler uyandırmıştır.

Marcel'e göre, konu olabilen objektif varlık ile (Existence) yani gerçek varlık, birbirlerinden tamamı tamamına ayrı olan iki varlık alanı ile ilgilidirler. Nitekim, bu durum, (incarnation) vücutlanma sorusunda açıktan açığa kendisini gösterir. Benim kendimle vücudum arasındaki ilintiler, ne var olan, ne de sahip olunan bir şey olarak gösterilebilirler. Ben, kendi vücudum'un. Bununla birlikte, ben kendimi gene de, vücudumla bir ve aynı şey saymam. Vücutlanma (incarnation) sorusundan kalkan Gabriel Marcel, soru ile sır arasındaki ayrılığı belirtme yoluna gitmiştir. Soru, bizim önümüzde bulunan ve kendisini bir seyirci olarak gözliyebildiğimiz her hangi bir konu ile ilgilidir. Buna karşılık sır, kendisine bağ-

lı olduğumuz bir şeydir. Bunun için, sırrın bizim dışımızda olmaması gerekir. Felsefe için sırrın önemi vardır. Felsefen'in (transobjektif) dramatik ve kişisel olması gerekir.

Gabriel Marcel'e göre metafizik, ontoloji ile ilgili olan ana soruya bir cevap verilmelidir. Gerçekte, öteki varlıklar cinsinden olmayan, yani öteki varlıkların gösterildiği gibi basit bir şekilde gösterilemeyen bir varlığın, mevcut olması lâzımdır. "Benim" sözü¹ bir varlığın olduğunu gösterir. Benim, sözünün sırlı gerçekliği, bizi, bir varlığın olduğuna inandırmaktadır. Böylece, obje ile süje realisme ile idealisme arasındaki ayrılık, ortadan kalkar. İnsanla ilgili olan gerçeklik, her vakit olmakta, oluşmakta olan bir varlığın bir (Homo Viator)'un gerçekliğidir. Bunu bilmeyen ve insanı bir sistem yolu ile aydınlatmak isteyen her felsefe, başarısızlığa uğramak zorundadır. Çünkü insan sistemler yolu ile açıklanamaz.

İnsanı anlayabilmek için, her şeyden önce, insanlıkla ilgili olan ilintileri göz önünde tutmak gerekir. Bu ilintilerin başında "sen" modus'u, başka bir deyimle, ikinci kişi ile ilgili olan yarguların gerçekliği gelir. Marcel'e göre, konulaştırılmıyan bu "sen" ilintileri yapıcıdır. "Ben" bu ilintiler içinde kendimi meydana getiriyor ve başkasının da kendi bağımsızlığını yaratmasına yardım ediyorum. "Sen" ilintilerinin ağırlık noktasını sadakat meydana getirir. Kendi kendisini bağımsızlık içinde yaratan sadakat, Marcel'e göre, üstün bir gerçekliğin vücutlaşmasıdır. Bununla birlikte, umut sadakattan da daha esastır. Sadakat, umut üzerine dayanır. Umudun, ontolojik bir ağırlığı vardır. Umudun, ölümün dünya yüzünde yalnız görüşünde bir utkusunu olduğunu ve gerçek son olmadığını müjdelir. Marcel felsefesinin en önemli noktası, umutla ilgili olan görüşleridir. Marcel, bu görüşleri ile hem Sartre'dan, hem de Heidegger ve Jaspers'den ayrılmaktadır.

İnsanlıkla ilgili olan sen, konulaştırılabilir. Bununla birlikte, gerisinde mutlak bir sen'in bulunduğu, belli bir sınır da vardır. Bir obje olarak kavranılamıyan bu mutlak sen, Tanrıdır. Tanrı'nın varlığı, rasyonel yollardan isbat edilemez. Öteki varlıklara olduğu gibi Tanrı'ya da sen alanında rastlanır. Bu rastlayış, sevgi ve saygı yoluyla olur.

Eleştirici Düşünceler.

Existence felsefesi, insanlıkla ilgili olan sorulara dönmüştür. Gerek eski Yunan ve Roma dünyasında, gerek daha sonra ortaya çıkan hıristiyanlık içinde, insan kaderine ilgi duyulmuş, insanlıkla ilgili sorulara önem verilmiştir. Oysaki, yeni zamanlar düşüncesi içinde, insanlıkla ilgili olan bu ilkel soru, felsefeden tamamı tamamına uzaklaştırılmıştır. Özellikle 19. yüzyılda kişi ile ilgili olan her şey, ilim dışı sayılmıştır. Existence felsefesi ise, ilk plânda, insan'ın kaderi sorusunu yeni baştan ele almıştır. Buna karşılık, ilimle ilgili ve objektif olana karşı ilgisiz kalmıştır. Hattâ bazı (existencialist) ler için felsefen'in, insanlıkla ve kaderle ilgili sorular dışında başka bir konusu yokmuş gibi görünmektedir. Bu felsefe yalnız, ölüm, acı, hiçlik gibi sorular üzerinde dönüp dolaşmaktadır. Ancak, existencialist filozoflar, insanlık sorularının yanı başında psikolojik ve (phänomenologique) çözümlemelere de önem vermişlerdir. İnsanlar arasındaki kişisel ilintileri (birlikte olma, başkaları için olma, sen, bildiri) incelemişlerdir. Bu suretle, yeni felsefe soruları ortaya çıkmış, felsefe alanı genişlemiştir. Existencialistler, kendi açılarından, bir ontoloji de meydana getirmişlerdir. Hattâ içlerinden bazıları, bu ontolojiyi bir metafizikle tamamlamışlardır.

Existence felsefesi, bir yandan positivisme ile öte yandan, Idealisme ile savaşmıştır. Ancak, existentialisme'in, idealisme'i tam bir şekilde yenmiş olduğu da ileri sürülemez. Çünkü, existencialistler, objektif alan'ın, sübjektif alanla belirlenmesi gerektiğini kabul ederler.

¹ Cogito ergo sum anlamında değil.

Öte yandan, existentialisme, insanlık tarihi boyunca bütün kültürlü ulusların inanmış oldukları bir görüşe savaş açmıştır. Bu temel görüş, dünyada bir düzen ve uyum bulunduğu düşüncesidir. Oysaki existentialisme, dünya ile ilgili olan bütün anlamlı işaretleri reddetmiştir. Düşünen insanların bütün devirlerde ve her yerde kabul etmiş oldukları ve çevrelerindeki olgulara, düzenli bir dünya karakteri verdiklerine inandıkları işaret ve beldekleri reddetmiştir.

Oysaki felsefe, öteden beri, dünya yüzündeki anlamlı izleri sistemli bir şekilde yorumlamak, evren'in düzenini kavramak ve insan'ın bu düzen içindeki yerini belirlemek istemiştir. Existentialisme ise, etrafımızdaki varlıkların hiç bir anlamları olmadığını, bunların moral açıdan da hiç bir değer taşımadıklarını ileri sürer. İnsan'ın bu dünya içindeki durumu tamamı tamamına yabancı olduğu bir çevre içindeki durum gibidir. Evren'deki düzen ve anlamı inkârda existentialisme kadar ileri giden hiç bir düşünce çığrı yoktur.

İnsanı, bir birlik, bir bütün olarak göz önünde tutan existentialistler, onun özü gereği birbirinden ayrı olan iki varlıktan meydana geldiği görüşünü reddederler, İnsan, ne Eflâ-tun'un ileri sürdüğü gibi idea'lar dünyası ile ilgili olan bir ruhla, bu dünya ile ilgili olan bir vücuttan, ne de Descartes tarafından ileri sürülmüş olduğu gibi canlı bir organizme içine yerleşmiş olan saltık bir bilinçten meydana gelmiştir. İnsan, bulunduğu çevre ile canlı ilintiler içinde yaşayan bir birliktir. Bu birlik, canlı an içinde, şimdi denilen somut an içinde yaşamaktadır. Onun bilgisi, kendi düşünen veyaşayan varlığını çevreleyen durumun aydınlatılmasından ileri gidemez. O, bu durum'un bilincini taşımakta ve düşüncelerine bu duruma göre bir düzen vermektedir. Tek kişi, kendisine öz bir dünya içinde yaşamaktadır. Bu suretle, herkes için ortaklaşa olan bir dünya kavramı da ortadan kalkmaktadır. Her kişinin kendisine göre bir dünyası vardır. Her kişinin dünyası, onun kendi kişiliğinin ayrılmaz bir belgedir.

Böylece, dünya kavramı da anlamını kaybeder. Ona artık, dünya sözünün alışılmış anlamı ile dünya denilemez. O, ancak, bir çağın dünyası, bir ulusun dünyası, bir kiş'inin dünyası olur. Bir tek kişinin bir an içindeki dünyası da olabilir. Bu suretle, geleneğin, düzenli, bağlantılı ve birlikli bir dünya idee'si yerine sayısız dünyalar geçer. Her insan'ın kendisine göre bir dünyası vardır. Bunun için, her insan'ın kendi dünyası içinde yaşaması gerekir. Bu çeşit bir dünya görüşünün topluluk hayatı içinde kargaşalıklar doğuracağı açıktır. Ancak, existentialistlere göre, tek çıkar yol budur. Çünkü, kişi, gerçek olarak, yalnız an içinde, yalnız şimdi denilen an içindedir. An içindeki bu varlık ise hayatın ve sürecin kendisidir. Existence felsefesi, bir yandan insanlık sorularına verdiği önem, öte yandan, sübjektif karakteri ile bir Avrupa felsefesi olmaktan çok, insan'ın esenliğini amaç edinen bir Hint felsefesine benzemektedir. Bununla birlikte bu felsefe, günümüzün düşünce dünyasına çok değerli düşünceler getirmiş olan önemli bir çığırdır.

BIBLIOGRAPHIE

Genel olarak

AREND, H. *La philosophie de L'existence*, Deucalion 1947

BOLLNOW. O. *Existentialphilosophie* 3. A. 1949

CAMUS, A. *De L'Existence*, 1945

JOLIVET. R. *Les Doctrines existentialistes de Kierkegaard à Jean Paul Sartre* 1948

KUHN. H. *Begegnung mit dem Nichts* 1950

WAHL. J. *Existence, humaine et transcendence*, 1944

- SÖREN KIERKEGAARD, *Gesammelte Werke*, dt. H. Gottsched u. Ch. Schrempf. 12Bd. 1909–1912
- KARL JASPERS, *Psychologie der Weltanschauungen*, 1919 3. A 1925
- KARL JASPERS, *Die geistige Situation der Zeit* 1931, neue A. 1948
- KARL JASPERS, *Vernunft und Existenz* 1935
- KARL JASPERS, *Philosophische Logik I. Von der Wahrheit*, 1948
- MARTINI HEIDEGGER, *Der Zeitbegriff in der Geschichtswissenschaft*, Ztschr. f. Phil. u. Philos Kritik. 1916
- MARTIN HEIDEGGER, *Sein und Zeit*, 1927
- MARTIN HEIDEGGER, *Vom Wesen des Grundes*, 1929
- MARTIN HEIDEGGER, *Vom Wesen der Wahrheit*, 1943
- JEAN PAUL SARTRE, *L'Existentialisme est un humanisme*, 1946
- JEAN PAUL SARTRE, *L'Etre et le Neant* 1943
- GABRIEL MARCEL, *Existence et Objectivité* 1944
- GABRIEL MARCEL, *Etre et Avoir*, 1935
- GABRIEL MARCEL, *Homo Viator*, 1944